

LIETUVOS
NEGALIOS
ORGANIZACIJŲ
FORUMAS

LIETUVOS NEGALIOS ORGANIZACIJŲ FORUMAS

Kodas 125703071 | Žemaitės g. 21 (V a.), LT-03118 Vilnius

Tel.: +370 5 26 91309 | El. p.: info@lnf.lt

Puslapis internete: www.lnf.lt

LIETUVOS NEGALIOS ORGANIZACIJŲ FORUMO VEIKLOS PLANO ATNAUJINIMAS 2021 METAMS, VADOVAUJANTIS LRV PROGRAMOS ĮGYVENDINIMO PLANE BEI KITUOSE VALSTYBĖS STRATEGINIUOSE DOKUMENTUOSE ĮTVIRTINTOMIS PRIEMONĖMIS

Lietuvos negalios organizacijų forumas (toliau – LNF) susipažinęs su Aštuonioliktosios LR Vyriausybės programos projektu (toliau Programa), sveikina ir teigiamai vertina bendruosius Vyriausybės veikimo principus, t.y. diskusijomis ir žiniomis grįstus sprendimus, bendradarbiavimo ir interesų derinimo principus. Vyriausybės atvirumas ir diskusija visais aktualiais klausimais turi būti su visais suinteresuotais asmenimis ir socialiniais partneriais, ypač pilietinės visuomenės organizacijomis. Tačiau Programoje dėl atskirų nuostatų įgyvendinimo, kartais pasigendama būtent NVO įtraukimo į sprendimų priėmimo procesus ir dalyvavimo, pvz., “Bus tariamasi su švietimo bendruomene ir politinių partijų atstovais, kuria linkme reikėtų tobulinti švietimo sistemą, kad ji atlieptų šiuolaikinius iššūkius, atitiktų kiekvieno besimokančiojo poreikius ir individualius gebėjimus”. Teigiamai vertiname, kad Programoje daug dėmesio skiriama socialiniams, švietimo ir sveikatos politikos iššūkiams. Būtent šiuos iššūkius negalios bendruomenė kelia kaip būtinus nedelsiant spręsti, siekiant užtikrinti Lietuvos piliečiams su negalia lygias galimybes ir žmogaus teisių užtikrinimą, jų gyvenimo standartus priartinti prie Europos Sąjungos valstybių vidurkio lygio. Svarbus ir Vyriausybės programinių nuostatų suderinamumas su strateginiuose valstybės dokumentuose (pav. Nacionalinėje pažangos programoje) įvardintais siekiamais tikslais bei numatytais rodikliais, kuriuos skatiname nuosekliai užtikrinti, siekiant asmenų su negalia įtraukties bei gyvenimo kokybės gerinimo, vadovaujantis JT Neįgalųjų teisių konvencijos nuostatomis ir siekiant Darnaus vystymosi tikslų.

Teikiame šiuos konkrečius pastebėjimus dėl Programos nuostatų ir priemonių:

Kalbant apie vienodo starto galimybes ir Švietimui keliamus sėkmės rodiklius, atkreiptinas dėmesys, kad vaikų su negalia įtraukus ugdymas nuo 2024 m. taps privalomas. Tačiau Programoje pasigendama vaikų su negalia įtraukties į ikimokyklinį ugdymą, kuris šiuo metu yra vis dar beveik neprieinamas vaikams su negalia (ikimokyklinio ugdymo įstaigos (net specialiosios paskirties) gali atmesti vaiko su negalia ugdymo prašymą argumentuojant jo sveikatos būkle). Sėkmės rodikliuose dėl ikimokyklinio ugdymo privalomumo (nuo 3 metų vaikams 2024 m. ir nuo 2 metų vaikams 2030 m.) būtina rinkti statistinius duomenis atskirai bei užtikrinti ir vaikų su negalia įtrauktį.

Įvardijant kitus sėkmės rodiklius švietime, taip pat reiktų atkreipti dėmesį į vaikus ir jaunuolius su negalia, t.y. kad ir jų dalis atsispindėtų siektinuose ar pasiektuose rodikliuose dėl profesijos įgyjimo, dalyvavimo aukštajame moksle, t.t.

Kalbant apie socialiai pažeidžiamų grupių įgalinimą (5 skyrius), siūlome (prie siekiamų tikslų ir sėkmės rodiklių) labai konkrečiai įvardinti asmenis su negalia (ypač sunkios negalios asmenų įtraukimą ir dalyvavimą atviroje darbo rinkoje) bei rinkti duomenis, ar ir kiek keisis asmenų su negalia (ir ypač moterų su negalia) patiriama skurdo rizika, užimtumo lygis. Numatyti bendrieji rodikliai Programoje, nebūtinai atspindės pokyčius šioje pažeidžiamoje grupėje.

Atsižvelgiant į Vyriausybės išsikeltus prioritetinius projektus, labai sveikintinas tokių reformų, kaip socialinių paslaugų, užimtumo, neįgalumo ir darbingumo nustatymo ir kt.,

tačiau siekiant jų realaus ir praktinio įgyvendinimo, atitikimo žmogaus teisių principais grįstu požiūriu bei atitikimu JT Neįgaliųjų teisių konvencijos nuostatomis siūlome:

- Reformuoti socialinių paslaugų katalogą ir užtikrinti, kad socialinių paslaugų tikslas, siejamas su siektinu maksimaliu asmens savarankiškumu ir būtų įgyvendinamas paslaugomis. Šiuo metu taikoma ydinga praktika ir žmonių su negalia savarankiškumo užtikrinimas siejamas su įvairiomis globos formomis.
- Būtina vertinti ir rinkti, analizuoti statistiką, kuri rodytų asmenų su negalia/ir jo aplinkos pokyčius teikiant socialines/ar kitas paslaugas. Pavyzdžiui, užimtumo sunkios negalios žmogui neužtikrinimas tiesiogiai siejasi su globėjų/tėvų užimtumu ir galimybe dirbti ir užsidirbti, t.y. matuojamas teikiamų paslaugų poveikis. Iki šiol tokie vertinimai nebuvo daromi.
- Ypatingai norėtume akcentuoti Neįgalumo ir darbingumo sistemos reformos kryptį. Vertinant negalią turi būti vertintinas poveikis žmogaus su negalia socialinei aplinkai. Pats vertinimas iš esmės turi būti siejamas ne su žmogus vertinimu, o aplinkos, kurioje jis funkcionuoja/egzistuoja įvertinimu. Vadinasi, ne gydytojas lemia neįgalumo vertinimą, bet neįgalumas susikuria iš nepritaikytos arba netinkamos aplinkos. Tokios nuostatos jau laikomasi reformuojant kitų šalių sistemas.

Papildomai teikiame bendrus pasiūlymus, kurie remiasi ilgamete LNF narių politikos stebėseną ir darbo patirtimi, dėl Vyriausybės programinių nuostatų įgyvendinimo bei konkrečių priemonių suformavimo:

- Negalios klausimų bei poreikių integravimas į Lietuvos Ekonomikos gaivinimo ir atsparumo didinimo priemonės (toliau – EGADP) planą, sprendžiant svarbiausius iššūkius Lietuvai ištikusios krizės dėl COVID-19 pandemijos pasekmių šalinimui bei ekonomikos ir socialinių sistemų atsparumo krizėms didinimui. Dėl pandemijos iškilusi krizė atskleidė ilgalaikes socialinės, sveikatos ir švietimo sistemų problemas, o žmonės su negalia yra viena didžiausių pasekmes patyrusių visuomenės grupių, todėl EGADP plane suplanuotos priemonės ir siektini rezultatai turi įtraukti ir atliepti žmonių su negalia poreikius.
- Turi būti strategiškai planuojamas ir adekvatus finansavimo žmonių su negalia socialinės integracijos priemonėms užtikrinimas, įskaitant nuosekliai didėjančią finansavimą negalios organizacijų veiklai žmonių su negalia interesų atstovavimui, teikiant paslaugas ir dalyvaujant sprendimų priėmime.
- **Skurdo, socialinės atskirties ir pajamų nelygybės mažinimas** asmenų su negalia atžvilgiu. 2019 m. Lietuvoje Asmenų su negalia skurdo rizikos lygis buvo 31,3 proc., kuris yra 10,7 proc. punkto didesnis už bendrą skurdo rizikos lygį. Socialinės paramos išmokų sistema užprogramuoja skurdui valstybės socialinio draudimo stažo neturinčius asmenis, kadangi jų gaunamų šalpos pensijų bazė nesiekia minimalių vartojimo poreikių dydžio. Mokamų visų šalpos išmokų dydis turėtų būti lyginamas su minimalių vartojimo poreikių dydžiu, neišskiriant išmokų gavėjų grupių. Kita sisteminė yda - asmens socialinės apsaugos priemonės ir išmokos yra neatskirtos nuo negalios tikslinių pensijų bei išmokų, kurios vertinamos kaip asmens gaunamos pajamos, nevertinant bei visiškai neatsižvelgiant į asmens būtinąsias išlaidas.
- **Socialinių paslaugų sistemos reforma.** Siekiant įtraukios ir darnios visuomenės raidos, būtina užtikrinti įgalinančias, kokybiškas, prieinamas, į asmenų

individualius poreikius orientuotas socialinės pagalbos paslaugas. Integralios asmens poreikių vertinimo ir juos atliepančios pagalbos teikimo sistemos veikimas turi užtikrinti pagalbos asmeniui su negalia ir priežiūrą asmeniui su negalia teikiančiai šeimai teikimą pagal individualius poreikius, gyvenamąją ir darbo aplinką, įskaitant atostogų nuo slaugos/priežiūros šeimai užtikrinimą. Pagalbos paslaugų teikimas turi būti planingas, periodiškai peržiūrimas, užtikrinama informacijos apie asmenis su negalia dalijimasi tarp skirtingų institucijų. Būtina plėsti paslaugų teikėjų ratą, nustatyti bazinių paslaugų minimumą ir maksimumą, parengiant paslaugų finansavimo krepšelį atsižvelgiant į negalios pobūdį ir laipsnį.

- **Įtraukaus kokybiško ugdymo užtikrinimas** vaikams su įvairiais poreikiais ir negalia, skiriant adekvatų finansavimą sisteminei reformai. Lietuvoje būtina įgyvendinti švietimo sistemos reformą, siekiant praktikoje užtikrinti Švietimo įstatymo nuostatas dėl įtraukties švietime. Kokybiškas, įtraukus ir prieinamas mokslas visiems vaikams su negalia mažintų išsilavinimo atotrūkį, užtikrintų pasirengimą profesinių kompetencijų siekimui bei savarankiškam gyvenimui. Kad vaikai su negalia turėtų vienodas galimybes visuomenėje, ankstyvojo (ikimokyklinio), mokyklinio ugdymo ir priežiūros paslaugos turi būti prieinamos visiems. Būtina investuoti į tokių paslaugų tinklo kūrimą, įstaigų tinkamą aprūpinimą infrastruktūros (įskaitant pavėžėjimo paslaugos prieinamumą), priemonių bei kvalifikuoto personalo išteklius. Būtina užtikrinti specialiųjų mokyklų turimos metodinės bazės, priemonių, specialistų ir jų kompetencijų panaudojimą bendrojo lavinimo ugdymo įstaigų konsultavimui dėl ugdymo ir aplinkos pritaikymo skirtingas negalias turintiems asmenims.
- **Žmonių su negalia užimtumo galimybių atviroje darbo rinkoje didinimas.** Iki šiol Lietuvoje žmonių su negalia įdarbinimas buvo paremtas darbo užmokesčio subsidijavimo priemone, kuri yra labai brangi, užtikrina tik menkos dalies šios grupės narių įdarbinimą ir nukreipta į darbdavio rėmimą, o ne darbuotojo su negalia kvalifikacijos kėlimą ir darbinių įgūdžių stiprinimą. Dabartinė įdarbinimo sistemą neužtikrina ribotą darbingumą turintiems asmenims pakankamo pagalbos paslaugų spektro ieškant darbo ir/ar išsilaikant darbo vietoje. Siekiant užtikrinti didžiausią marginalizaciją darbo rinkoje patiriantiems asmenims - ilgalaikiams bedarbiams žmonėms su psichosocialine bei intelekto negalia - siūloma parengti atskirą apsaugoto užimtumo programą.
- **Profesinės reabilitacijos sistemos reformos inicijavimas.** Teisiniame reguliavime individualizuoti profesinės reabilitacijos mokymo poreikio, gebėjimų ir srities nustatymą. Šiuos procesus atskirti nuo profesinės reabilitacijos paslaugų teikimo, kad individualūs poreikiai ir gebėjimai nebūtų vertinami atsižvelgiant tik į konkrečios profesinės reabilitacijos paslaugas teikiančios įstaigos turimas galimybes.
- **Sveikatos paslaugų prieinamumo užtikrinimas.** Žmonės su negalia nuolat susiduria su kompensuojamų vaistų, techninių priemonių (pvz, klausos aparatų įsigijimo kompensavimas neužtikrina galimybės kompensuoti klausą tiek, kiek leidžia šiuolaikinės technologijos) problema, pavėžėjimo / transporto ir būtinos pagalbos (asistavimo pagal negalės pobūdį) sveikatos priežiūros įstaigoje trūkumu, o tokių paslaugų nesuteikimas yra gydymo neužtikrinimas. Pridedama pavyzdžiai dėl pavėžėjimo ir kompensuojamų vaistų dializuojamiems asmenims.
- **Infrastruktūros/aplinkos prieinamumo didinimas.** Teisės aktuose reglamentuoti esamų statinių prieinamumą ir lengvai pašalinamų kliūčių panaikinimą (terminus, naštos proporcingumą ir kt. aspektus). Nustatyti tinkamus kontrolės, atsakomybės ir sankcijų skyrimo mechanizmus visose statybos stadijose, taip pat nustatyti

LIETUVOS NEGALIOS ORGANIZACIJŲ FORUMAS

Kodas 125703071 | Žemaitės g. 21 (V a.), LT-03118 Vilnius

Tel.: +370 5 26 91309 | El. p.: info@lnf.lt

Puslapis internete: www.lnf.lt

paskesnio (a posteriori) statinių naudojimo priežiūros subjektus, atsakomybę, skundų nagrinėjimo procesus. Statinių prieinamumo srityje įtvirtinti viešojo intereso gynimo institutą.

- **Informacijos prieinamumo didinimas.** Informacijos prieinamumas aktualus labai plačiai visuomenės daliai, tačiau jis ypač svarbus regos, klausos ir intelekto negalią turintiems žmonėms. Šioms grupėms reikalingi alternatyvūs informacijos pateikimo būdai. Būtina įgyvendinti ES Viešojo sektoriaus interneto svetainių ir mobiliųjų programų prieinamumo direktyvos reikalavimas, plėsti teisės aktuose įtvirtintus reikalavimus dėl viešojo sektoriaus interneto svetainių bei elektroninių ir mobiliųjų paslaugų (pavyzdžiui, prieiga prie elektroninių paslaugų naudojantis mobiliuoju parašu, smart-ID ir kt.) prieinamumą, įskaitant ir lengvai skaitomos kalbos forma. Tokią kalbą naudotų iki 70 proc. populiacijos. Plėsti televizijos (ne tik Lietuvos nacionalinio transliuotojo, bet ir komercinių televizijų) programų pritaikymą įvairios negalios poreikiams (klausos-lietuviški subtitrai/SKN - subtitrai pritaikyti klausos negalią turintiems asmenims, lietuvių gestų kalbos vertimas, regos (audiovizualinis įgarsinimas, vizualų ir lengvai suprantamo teksto naudojimas intelekto ar kognityvinės raidos sutrikimų turintiems asmenims). Tinkamai perkelti bei įgyvendinti Europos Prieinamumo aktą, siekiant kad prekės, produktai ir paslaugos būtų pasiekiamos ir draugiškos visiems asmenims su negalia.

Lietuvos negalios organizacijų forumo

Dovilė Juodkaitė

Prezidentė

LIETUVOS NEGALIOS ORGANIZACIJŲ FORUMAS

Kodas 125703071 | Žemaitės g. 21 (V a.), LT-03118 Vilnius

Tel.: +370 5 26 91309 | El. p.: info@lnf.lt

Puslapis internete: www.lnf.lt

2020 m. gruodžio 10 d., Nr. 1033

Tėvynės sąjungos – Lietuvos krikščionių demokratų frakcijos
Seniūniui Gabrieliui Landsbergiui

Liberalų sąjūdžio frakcijos
Seniūniui Eugenijui Gentvilui

Laisvės frakcijos seniūnei Ievai Pakarklytei

LR Ministrėi Pirmininkei Ingridai Šimonytei

DĖL aštuonioliktosios Vyriausybės programos

Lietuvos negalios organizacijų forumas (toliau – LNF) susipažinęs su Aštuonioliktosios LR Vyriausybės programos projektu (toliau Programa), sveikina ir teigiamai vertina bendruosius Vyriausybės veikimo principus, t.y. diskusijomis ir žiniomis grįstus sprendimus, bendradarbiavimo ir interesų derinimo principus. Vyriausybės atvirumas ir diskusija visais aktualiais klausimais turi būti su visais suniteresuotais asmenimis ir socialiniais partneriais, ypač pilietinės visuomenės organizacijomis. Tačiau Programoje dėl atskirų nuostatų įgyvendinimo, kartais pasigendama būtent NVO įtraukimo į sprendimų priėmimo procesus ir dalyvavimo, pvz., “Bus tariamasi su švietimo bendruomene ir politinių partijų atstovais, kuria linkme reikėtų tobulinti švietimo sistemą, kad ji atlieptų šiuolaikinius iššūkius, atitiktų kiekvieno besimokančiojo poreikius ir individualius gebėjimus”. Teigiamai vertiname, kad Programoje daug dėmesio skiriama socialiniams, švietimo ir sveikatos politikos iššūkiams. Būtent šiuos iššūkius negalios bendruomenė kelia kaip būtinus nedelsiant spręsti, siekiant užtikrinti Lietuvos piliečiams su negalia lygias galimybes ir žmogaus teisių užtikrinimą, jų gyvenimo standartus priartinti prie Europos Sąjungos valstybių vidurkio lygio. Svarbus ir Vyriausybės programinių nuostatų suderinamumas su strateginiuose valstybės dokumentuose (pav. Nacionalinėje pažangos programoje) įvardintais siekiamais tikslais bei numatytais rodikliais, kuriuos skatiname nuosekliai užtikrinti, siekiant asmenų su negalia įtraukties bei gyvenimo kokybės gerinimo, vadovaujantis JT Neįgaliųjų teisių konvencijos nuostatomis ir siekiant Darnaus vystymosi tikslų.

Teikiame šiuos konkrečius pastebėjimus dėl Programos nuostatų ir priemonių:

Kalbant apie vienodo starto galimybes ir Švietimui keliamus sėkmės rodiklius, atkreiptinas dėmesys, kad vaikų su negalia įtraukus ugdymas nuo 2024 m. taps privalomas. Tačiau Programoje pasigendama vaikų su negalia įtraukties į ikimokyklinį ugdymą, kuris šiuo metu yra vis dar beveik neprieinamas vaikams su negalia (ikimokyklinio ugdymo įstaigos (net specialiosios paskirties) gali atmesti vaiko su negalia ugdymo prašymą argumentuojant jo sveikatos būkle). Sėkmės rodikliuose dėl ikimokyklinio ugdymo privalomumo (nuo 3 metų vaikams 2024 m. ir nuo 2 metų vaikams 2030 m.) būtina rinkti statistinius duomenis atskirai bei užtikrinti ir vaikų su negalia įtrauktį.

Įvardijant kitus sėkmės rodiklius švietime, taip pat reiktų atkreipti dėmesį į vaikus ir jaunuolius su negalia, t.y. kad ir jų dalis atsispindėtų siektinuose ar pasiektuose rodikliuose dėl profesijos įgyjimo, dalyvavimo aukštajame moksle, t.t.

Kalbant apie socialiai pažeidžiamų grupių įgalinimą (5 skyrius), siūlome (prie siekiamų tikslų ir sėkmės rodiklių) labai konkrečiai įvardinti asmenis su negalia (ypač sunkios negalios asmenų įtraukimą ir dalyvavimą atviroje darbo rinkoje) bei rinkti duomenis, ar ir kiek keisis asmenų su negalia (ir ypač moterų su negalia) patiriama skurdo rizika, užimtumo lygis. Numatyti bendrieji rodikliai Programoje, nebūtinai atspindės pokyčius šioje pažeidžiamoje grupėje.

Atsižvelgiant į Vyriausybės išsikeltus prioritetinius projektus, labai sveikintinas tokių reformų, kaip socialinių paslaugų, užimtumo, neįgalumo ir darbingumo nustatymo ir kt., tačiau siekiant jų realaus ir praktinio įgyvendinimo, atitikimo žmogaus teisių principais grįstu požiūriu bei atitikimu JT Neįgaliųjų teisių konvencijos nuostatomis siūlome:

- Reformuoti socialinių paslaugų katalogą ir užtikrinti, kad socialinių paslaugų tikslas, siejamas su siektinu maksimaliu asmens savarankiškumu ir būtų įgyvendinamas paslaugomis. Šiuo metu taikoma ydinga praktika ir žmonių su negalia savarankiškumo užtikrinimas siejamas su įvairiomis globos formomis.
- Būtina vertinti ir rinkti, analizuoti statistiką, kuri rodytų asmenų su negalia/ir jo aplinkos pokyčius teikiant socialines/ar kitas paslaugas. Pavyzdžiui, užimtumo sunkios negalios žmogui neužtikrinimas tiesiogiai siejasi su globėjų/tėvų užimtumu ir galimybe dirbti ir užsidirbti, t.y. matuojamas teikiamų paslaugų poveikis. Iki šiol tokie vertinimai nebuvo daromi.
- Ypatinai norėtume akcentuoti Neįgalumo ir darbingumo sistemos reformos kryptį. Vertinant negalią turi būti vertintinas poveikis žmogaus su negalia socialinei aplinkai. Pats vertinimas iš esmės turi būti siejamas ne su žmogaus vertinimu, o aplinkos, kurioje jis funkcionuoja/egzistuoja įvertinimu. Vadinasi, ne gydytojas lemia neįgalumo vertinimą, bet neįgalumas susikuria iš nepritaikytos arba netinkamos aplinkos. Tokios nuostatos jau laikomasi reformuojant kitų šalių sistemas.

Papildomai teikiame bendrus pasiūlymus, kurie remiasi ilgamete LNF narių politikos stebėseną ir darbo patirtimi, dėl Vyriausybės programinių nuostatų įgyvendinimo bei konkrečių priemonių suformavimo:

- Negalios klausimų bei poreikių integravimas į Lietuvos Ekonomikos gaivinimo ir atsparumo didinimo priemonės (toliau – EGADP) planą, sprendžiant svarbiausius iššūkius Lietuvai ištikusios krizės dėl COVID-19 pandemijos pasekmių šalinimui bei ekonomikos ir socialinių sistemų atsparumo krizėms didinimui. Dėl pandemijos iškilusi krizė atskleidė ilgalaikes socialinės, sveikatos ir švietimo sistemų problemas, o žmonės su negalia yra viena didžiausių pasekmes patyrusių visuomenės grupių, todėl EGADP plane suplanuotos priemonės ir siektini rezultatai turi įtraukti ir atliepti žmonių su negalia poreikius.

- Turi būti strategiškai planuojamas ir adekvatus finansavimo žmonių su negalia socialinės integracijos priemonėms užtikrinimas, įskaitant nuosekliai didėjantį finansavimą negalios organizacijų veiklai žmonių su negalia interesų atstovavimui, teikiant paslaugas ir dalyvaujant sprendimų priėmime.
- **Skurdo, socialinės atskirties ir pajamų nelygybės mažinimas** asmenų su negalia atžvilgiu. 2019 m. Lietuvoje Asmenų su negalia skurdo rizikos lygis buvo 31,3 proc., kuris yra 10,7 proc. punkto didesnis už bendrą skurdo rizikos lygį. Socialinės paramos išmokų sistema užprogramuoja skurdui valstybės socialinio draudimo stažo neturinčius asmenis, kadangi jų gaunamų šalpos pensijų bazė nesiekia minimalių vartojimo poreikių dydžio. Mokamų visų šalpos išmokų dydis turėtų būti lyginamas su minimalių vartojimo poreikių dydžiu, neišskiriant išmokų gavėjų grupių. Kita sisteminė yda - asmens socialinės apsaugos priemonės ir išmokos yra neatskirtos nuo negalios tikslinių pensijų bei išmokų, kurios vertinamos kaip asmens gaunamos pajamos, nevertinant bei visiškai neatsižvelgiant į asmens būtinąsias išlaidas.
- **Socialinių paslaugų sistemos reforma.** Siekiant įtraukios ir darnios visuomenės raidos, būtina užtikrinti įgalinančias, kokybiškas, prieinamas, į asmenų individualius poreikius orientuotas socialinės pagalbos paslaugas. Integralios asmens poreikių vertinimo ir juos atliepančios pagalbos teikimo sistemos veikimas turi užtikrinti pagalbos asmeniui su negalia ir priežiūrą asmeniui su negalia teikiančiai šeimai teikimą pagal individualius poreikius, gyvenamąją ir darbo aplinką, įskaitant atostogų nuo slaugos/priežiūros šeimai užtikrinimą. Pagalbos paslaugų teikimas turi būti planingas, periodiškai peržiūrimas, užtikrinama informacijos apie asmenis su negalia dalijimasi tarp skirtingų institucijų. Būtina plėsti paslaugų teikėjų ratą, nustatyti bazinių paslaugų minimumą ir maksimumą, parengiant paslaugų finansavimo krepšelį atsižvelgiant į negalios pobūdį ir laipsnį.
- **Įtraukaus kokybiško ugdymo užtikrinimas** vaikams su įvairiais poreikiais ir negalia, skiriant adekvatų finansavimą sisteminei reformai. Lietuvoje būtina įgyvendinti švietimo sistemos reformą, siekiant praktikoje užtikrinti Švietimo įstatymo nuostatas dėl įtraukties švietime. Kokybiškas, įtraukus ir prieinamas mokslas visiems vaikams su negalia mažintų išsilavinimo atotrūkį, užtikrintų pasirengimą profesinių kompetencijų siekimui bei savarankiškam gyvenimui. Kad vaikai su negalia turėtų vienodas galimybes visuomenėje, ankstyvojo (ikimokyklinio), mokyklinio ugdymo ir priežiūros paslaugos turi būti prieinamos visiems. Būtina investuoti į tokių paslaugų tinklo kūrimą, įstaigų tinkamą aprūpinimą infrastruktūros (įskaitant pavėžėjimo paslaugos prieinamumą), priemonių bei kvalifikuoto personalo išteklius. Būtina užtikrinti specialiųjų mokyklų turimos metodinės bazės, priemonių, specialistų ir jų kompetencijų panaudojimą bendrojo lavinimo ugdymo įstaigų konsultavimui dėl ugdymo ir aplinkos pritaikymo skirtingas negalias turintiems asmenims.
- **Žmonių su negalia užimtumo galimybių atviroje darbo rinkoje didinimas.** Iki šiol Lietuvoje žmonių su negalia įdarbinimas buvo paremtas darbo užmokesčio subsidijavimo priemone, kuri yra labai brangi, užtikrina tik menkos dalies šios grupės narių įdarbinimą ir nukreipta į darbdavio rėmimą, o ne darbuotojo su negalia kvalifikacijos kėlimą ir darbinių įgūdžių stiprinimą. Dabartinė įdarbinimo sistema

neužtikrina ribotą darbingumą turintiems asmenims pakankamo pagalbos paslaugų spektro ieškant darbo ir/ar išsilaikant darbo vietoje. Siekiant užtikrinti didžiausią marginalizaciją darbo rinkoje patiriantiems asmenims - ilgalaikiams bedarbiams žmonėms su psichosocialine bei intelekto negalia - siūloma parengti atskirą apsaugoto užimtumo programą.

- **Profesinės reabilitacijos sistemos reformos inicijavimas.** Teisiniame reguliavime individualizuoti profesinės reabilitacijos mokymo poreikio, gebėjimų ir srities nustatymą. Šiuos procesus atskirti nuo profesinės reabilitacijos paslaugų teikimo, kad individualūs poreikiai ir gebėjimai nebūtų vertinami atsižvelgiant tik į konkrečios profesinės reabilitacijos paslaugas teikiančios įstaigos turimas galimybes.
- **Sveikatos paslaugų prieinamumo užtikrinimas.** Žmonės su negalia nuolat susiduria su kompensuojamų vaistų, techninių priemonių (pvz, klausos aparatų įsigijimo kompensavimas neužtikrina galimybės kompensuoti klausą tiek, kiek leidžia šiuolaikinės technologijos) problema, pavėžėjimo / transporto ir būtinos pagalbos (asistavimo pagal negalės pobūdį) sveikatos priežiūros įstaigoje trūkumu, o tokių paslaugų nesuteikimas yra gydymo neužtikrinimas. Pridedama pavyzdžiai dėl pavėžėjimo ir kompensuojamų vaistų dializuojamiems asmenims.
- **Infrastruktūros/aplinkos prieinamumo didinimas.** Teisės aktuose reglamentuoti esamų statinių prieinamumą ir lengvai pašalinamų kliūčių panaikinimą (terminus, naštos proporcingumą ir kt. aspektus). Nustatyti tinkamus kontrolės, atsakomybės ir sankcijų skyrimo mechanizmus visose statybos stadijose, taip pat nustatyti paskesnio (a posteriori) statinių naudojimo priežiūros subjektus, atsakomybę, skundų nagrinėjimo procesus. Statinių prieinamumo srityje įtvirtinti viešojo intereso gynimo institutą.
- **Informacijos prieinamumo didinimas.** Informacijos prieinamumas aktualus labai plačiai visuomenės daliai, tačiau jis ypač svarbus regos, klausos ir intelekto negalią turintiems žmonėms. Šioms grupėms reikalingi alternatyvūs informacijos pateikimo būdai. Būtina įgyvendinti ES Viešojo sektoriaus interneto svetainių ir mobiliųjų programų prieinamumo direktyvos reikalavimas, plėsti teisės aktuose įtvirtintus reikalavimus dėl viešojo sektoriaus interneto svetainių bei elektroninių ir mobiliųjų paslaugų (pavyzdžiui, prieiga prie elektroninių paslaugų naudojantis mobiliuoju parašu, smart-ID ir kt.) prieinamumą, įskaitant ir lengvai skaitomos kalbos forma. Tokią kalbą naudotų iki 70 proc. populiacijos. Plėsti televizijos (ne tik Lietuvos nacionalinio transliuotojo, bet ir komercinių televizijų) programų pritaikymą įvairios negalios poreikiams (klausos-lietuviški subtitrai/SKN - subtitrai pritaikyti klausos negalią turintiems asmenims, lietuvių gestų kalbos vertimas, regos (audiovizualinis įgarsinimas, vizualų ir lengvai suprantamo teksto naudojimas intelekto ar kognityvinės raidos sutrikimų turintiems asmenims). Tinkamai perkelti bei įgyvendinti Europos Prieinamumo aktą, siekiant kad prekės, produktai ir paslaugos būtų pasiekiamos ir draugiškos visiems asmenims su negalia.